

**ОБРЯДОВИЙ ДИСКУРС ПРО РІЗДВЯНІ РОЗВАГИ
 У БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРКАХ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ
 ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ**

Наталія РУСНАК,

Чернівецький національний університет
 імені Юрія Федьковича Чернівці (Україна)
 n.rusnak23@rambler.ru

Юлія РУСНАК,

ВДНЗ України «Буковинський державний
 медичний університет», Чернівці (Україна)
 julijarusnak@rambler.ru

**RITUAL DISCOURSE ABOUT CHRISTMAS ENTERTAINMENTS
 IN BUKOVINIAN DIALECTS: ETHNOCULTURAL AND
 LINGUISTIC ASPECTS**

Natalia RUSNAK,

Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovich.
 Chernivtsi (Ukraine)

Yulia RUSNAK,

Higher State Educational Establishment of Ukraine
 «Bukovinian State Medical University» Chernivtsi (Ukraine)
 Researcher ID: S-8544-2016 ORCID 0000-0001-9941-4411

Руснак Н., Руснак Ю. Обрядовый дискурс о рождественских забавах в буковинских говорах: этнокультурный и лингвистический аспекты. Цель статьи – выявить этнокультурную и лингвистическую специфику диалектного дискурса о рождественских развлечениях в буковинских говорах, описать реликты архаического (мифологического) мышления нации. В статье использованы описательный, структурный, сравнительно-типологический **методы исследования**, а также метод моделирования. С помощью описательного метода обобщены наблюдения над фактическим материалом, структурный метод позволил инвентаризировать и систематизировать языковые явления, сравнительно-типологический – подчеркнуть специфику языковых явлений. Прием моделирования привлечен для анализа структуры ДТ. **Научная новизна.** Впервые в украинском языкознании осуществлен системный анализ диалектного дискурса о рождественских развлечениях на материале буковинских говоров, выяснено лингвальное проявление этнокультурной специфики ДТ. **Выводы.** В диалектном дискурсе о Рождестве воспроизведены развлечения светского характера (танцы) и религиозно-светского (колядование). Этнокультурную специфику ДТ буковинских говоров подчеркивают культурные термины, среди которых немало локальных культурных понятий – неразложимых словосочетаний.

Ключевые слова: диалект, диалектный текст, дискурс, культурный термин, интертекстуальность, сравнение, речевое клише.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями. *Дискурс* – один з актуальних, загальнонаукових термінів, однак використовується переважно у працях філософів та філологів. Дискурс (від фр. *мовлення*, з лат. – *блукати, розгалуження*) – зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників; текст, занурений у життя¹.

В. Чернявська пропонує два визначення дискурсу, в яких враховано, по-перше, залежність тексту від комунікативної ситуації, по-друге, узагальненість і конкретність тексту. Пор.: Дискурс1 позначає конкретну комунікативну подію, яку фіксують у письмових текстах і усному мовленні, здійснюють у певному когнітивно та типологічно обумовленому комунікативному просторі². Дискурс розуміють як сукупність тематично співвіднесених текстів: тексти, які об'єднують у дискурс, звернені до однієї загальної теми. Зміст (тема) дискурсу розкривається не одним окремим текстом, але інтертекстуально, у комплексній взаємодії багатьох окремих текстів³. Усі діалектні тексти (далі ДТ) буковинських гові-

рок про Різдво розглядаємо як обрядовий діалектний дискурс, вужче – діалектний дискурс про різдвяні розваги.

Різдвяний цикл реалізує архаїчну свідомість, яка має романтичний, поетичний характер і для якої час не неперервний, а циклічний, повторюваний, сакральний. Сучасна людина існує в лінійному, неповторному часі – історичному, або профанному. На думку М.Еліаде, людина долає профанний час завдяки ритуалам, релігії, читанню, театру⁴.

Відомо, що релігійні свята становлять симбіоз народного та священного світосприйняття. Народно-поетичну основу Різдвяного циклу яскраво відтворюють забави.

Матеріалом дослідження послугували розповіді буковинських діалектоносців – ДТ про Різдвяний цикл, цінні лінгвальною та культурною інформацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У діалектології текст перебуває в полі зору багатьох дослідників (П. Гриценко, Л. Касаткін, В. Гольдін, Н. Гуйванюк,

¹ Selivanova O. Suchasna lingvistyka: terminologichna entsyklopediya [Modern linguistics: terminology encyclopedia], Poltava: Dovkillya-K., 2006, P. 119.

² Chernyavskaya V.E. Lingvistika teksta: Polikodovost', intertekstual'nost', interdiskursivnost' [Linguistics of the text: Polycodicity, intertextuality, interdiscursivity], M., Librokom, 2009, P. 143.

³ Ibid., P. 144.

⁴ Eliade M. Sv'ashennoye i mirskoye [Sacred and mundane], M., Izd-vo Mosk. Un-ta, 1994 – 144 p.

М. Делюсто, Н. Руснак, Н. Ястремська). Так, П. Гриценко зазначає: „Діалектні тексти репрезентують реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку їх форми і змісту; це реальність мови, не затиснена і не трансформована вузькими берегами нормативних приписів і обмежень, як у літературному різновиді мови. Свобода мовної самореалізації діалектоносія дозволяє співіснувати на паритетних засадах архаїчних та інноваційних, питомих і засвоєних елементів, узуальних для системи говірки і функціонально обмежених одиниць”⁵.

Мета статті – з’ясувати етнокультурну та лінгвістичну специфіку діалектного дискурсу про різдвяні розваги у буковинських говірках, описати релікти архаїчного (міфологічного) мовомислення нації. **Наукова новизна.** Уперше в українському мовознавстві здійснено системний аналіз діалектного дискурсу про різдвяні розваги на матеріалі буковинських говірок, з’ясовано лінгвальний вияв етнокультурної специфіки ДТ.

Методи дослідження. Методологічну основу статті становлять твердження про мову як спосіб відтворення дійсності, мову як системне явище, про нерозривну єдність мови і мислення, взаємозв’язок абстрактного і конкретного, суб’єктивного й об’єктивного в мові, співвідношення форми і змісту мовних одиниць. У ній застосовано мультидисциплінарний підхід до вивчення мовних явищ. Як основні використані *описовий, структурний, зіставно-типологічний методи дослідження*, а також *метод моделювання*. За допомогою описового методу узагальнено спостереження над фактичним матеріалом, структурний метод дав змогу інвентаризувати та систематизувати мовні явища, зіставно-типологічний – увиразнити специфіку мовних явищ. Прийом моделювання залучено для аналізу структури ДТ. Як додаткові використано елементи трансформційного, компонентного та дистрибутивного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усі діалектоносії говорять про очікування Різдва. У цьому очікуванні вбачаємо дві основи: одна підсвідома, пов’язана з міфологічним мисленням, згідно з яким час – сакральний, священний, міфологічний; він циклічний, повторюваний. Велика роль відводиться символам, ритуалам, які повертають його, роблять зворотним. Повернення часу підтримує природа. У ДТ, звичайно, вербалізована друга зовнішня, свідомо, причина, пов’язана з кінцем посту та забавами:

А та’ко йак ўже ч’ікали шо ‘маїе бути Св’ітій ‘веч’ір / так ч’ікали / ма’л’і ‘дужи ч’ікали // ‘мама на-ва’рїт ії’ди / на С’ітій ‘веч’ір / і ми так ў’кусно поїї’мо // х’лопці і їдут кол’їду’вати // ви’лик’і х’лопці і їдут до д’їу’чат / кол’їду’вати // їдут по ха’тах // д’їу’чата би’рут до ‘хати / приї’маїут / х’лопці і кол’їдуїут // ну / пор’їу’н’ати / то те’же ‘було ‘веси’ло / а тим ча’сом ‘то’жи ‘було ‘веси’ло // (с. Михальча Сторожинецького р-ну).

„Різдвяні забави” у діалектному дискурсі про Різдво представлено розвагами світського характеру (танці) та релігійно-світського (колядування).

У буковинських говірках побутує система культурних термінів зі значенням „розпочинати танці, бути запрошеною першою”, які наразі перебувають у пасивному складі: *розвис’ти ‘даниці, вис’ти пи’рет, да’вати ‘сабаи*.

На Буковині не кажуть запрошувати до танцю, а *брати гу’л’ати*:

А по’тому і’дут ўже на ‘даниці // і кот’рій х’лопці при’хо’диў до ‘д’їу’чини / вже ії’її ўже там браў гу’л’ати / на дан’це // ‘то’жи ‘було ‘веси’ло // (с. Михальча Сторожинецького р-ну).

Під час різдвяних свят застосовувалися своєрідні відзнаки для дівчат. Розпочинати танці, або бути запрошеною першою до танцю, – було честю для дівчини. Така честь виказувалася за певні вчинки, наприклад, за те, що дівчата прикрашали хрест на свято Водохреща: *то во’ни іїх ви’ли’чайут за то / шо во’ни хрест ‘файно ўб’рали // (с. Митків Заставнівського р-ну).*

Зі значенням „розпочинати танці” у буковинських говірках функціонує словосполучення *вис’ти пи’рет*. Характерно, що культурний термін *вис’ти пи’рет* вступає у синтагматичні зв’язки з особовим займенником у формі Д.в. *ми’н’і пи’рет х’лопці і ви’ли*, тобто мене запрошували, але *ка’вал’ер пи’ред ви’де*, при предикаті *вис’ти пи’рет* суб’єктом виступає він (хлопець), за зразком *він запрошуї ії* однак *їа н’їш’ла пири’дїу* (була першою):

Г’їу’чата там кру’гом / т’ї шо уби’рали / то во’ни іїх ви’ли’чайут за то / шо во’ни хрест ‘файно ўб’рали // ‘н’іс’л’а об’ї’да ‘даниці / і к’ї г’їу’чата / кот’р’ї хрест уби’рали / тих х’лопці і ‘перид би’рут / к’личут ўпи’ред ў ‘даниці // то ‘ка’жут ви’де пи’рет // так іїак іїа о’ден р’їк уби’рала / ми’н’і пи’рет х’лопці і ви’ли // і ўс’о к’їн’ч’аїїси // (с. Митків Заставнівського р-ну); А д’ругий ден’ на дан’ци ўже / цей х’лопці / ка’вал’ер пи’ред ви’де // ‘перша ў ‘даниці і’де // за’райут музи’канти / н’їх’то ни їде / пок’їу’ни / н’їде цей шо зака’заў // би’ре цу ‘д’їу’чини // к’їл’ко іїа н’їш’ла пири’дїу / шо / ого го // і так // і д’ругого ‘вечера ўже ни ‘ход’а кол’їду’вати / лиш т’ї / с ‘церкви // с ‘церкви кол’їдуїут / бра’цтво / зби’райут г’рош’ї на ‘церкву // (с. Митків Заставнівського р-ну).

У деяких селах розпочинали танці ті дівчата, які давали більше грошей за коляду. У говірці с. Кам’янка Глибоцького р-ну розпочинати танці – *да’вати ‘сабаи*.

А д’ругої д’нини / на Р’їзд’во п’разник ви’ликий / ў ‘церкв’і ‘файно в’їтпрау’їейут // а ‘дома р’їх’туйут / ўже вс’о по ‘їншому / с’коромно // хто шо маїе ско’ромне // а у’веч’ір / паруп’ки зби’райуц’у // робїа кол’а’ти / пириби’райуц’у за ‘д’їа / ‘бабу // ци’ганку / шо хто ‘хоче // тай ‘ход’а по д’їу’ках // кол’а’ту та’ку ‘робїа // тай ‘ход’а по д’їу’ках // д’їу’ки вже в’їнос’а іїм г’рошей шо / кол’а’дуїут // а пу’тому ‘робїа ‘данці / і т’ї д’їу’ки шо ‘в’їнесли ‘б’їл’ше г’роший / тим да’їут ‘сабаи // шан’дар’ / пириби’райуц’у за шанда’р’а // шан’дар’ тим ко’мандуїе ўс’їм // г’рош’ї зби’раїе // пла’т’а ‘музику ўже // ск’рипникам // ўже к’їл’ко г’роший ‘маїут // (с. Кам’янка Глибоцького р-ну).

Світські забави Різдвяного циклу, відображаючи архаїчне (міфологічне) мовомислення, ґрунтуються на народних традиціях. Т.Галіп залишив опис святкування в його родині „старого” нового року – плясу. „В селі Брідку, де був панотцем мій покійний батько. Одного разу на новий рік прийшло церковне братство в гостину. Ми всі посідали до столу. І пішла розмова про святочні обряди, аж тут встали два нвійпорядніші господарі сказали, що хочять вивести старовинний „пляс”. Обнялися за шию і, приспівуючи на якийсь давній лад, зачали пританцьовувати на місці та все на три кроки підбігати вперед, та знов відбігали, легко вклоняючись. Зміст пісні – це було якесь урочисте вітання. Очевидно, цей

⁵ Grutsenko P. Teksty yak dzherello doslidzhennya ukrayins’kych govirok Rumuniyi: [peredm.], Pavlyuk M., Robchuk I. Ukrayins’ki govory Rumuniyi: dialektni teksty [Text as a source of Ukrainian dialects research in Romania [introduction], Pavlyuk M., Robchuk I. Ukrainian dialects of Romania: dialect texts], Canada, 2003, P. I-XVI.

„пляс” міг бути останком релігійних танців з поганських часів”⁶. За Етимологічним словником М. Фасмера, слово *плясати* відоме усім слов’янським мовам, має слов’янське коріння, зі значенням „танцювати, веселитися, радіти, торжествувати”⁷.

Софія Георгіївна Руснак, діалектоносія 1923 р.н. с. Митків Заставнівського р-ну, розповіла про обряд *пл’а’сати* *д’і’юку*, який мав на меті звеличити, відзначити дівчину. Назвою обряду послуговувалася вербальна частина, яка супроводжує акціональну, учасники дійства приспівують: *ой пл’а’ши / пл’а’ши / ти / кал’і’цуні // ту’б’і д’і’ючина г’рейцара в’суне*. Хлопця жартома названо *кал’і’цун*. Номінацію *кал’і’цун* на позначення юнака сприймаємо як вияв ідеї „приниження”, характерної для народної свідомості, яка, за уявою діалектоносців, є своєрідним запобіжним заходом від зурочення.

Мовець детально описує обряд, виокремлюючи всіх дійових осіб цього дійства: музиканти, дівчина, хлопці та їх дії. До ритуалу залучено гроші, що засвідчує чинник „нашарування часу”: *г’рейцар* – фонетичний варіант слова *крейцер* „розмінної монети із срібла і міді в Німеччині та Австро-Угорщині (XV – XIX ст.)”, назва запозичена з нім. мови, пов’язана з лат. *хрест*, оскільки на монеті був зображений *хрест*⁸. За змістом вербальної частини обряду *Ой пл’а’ши / пл’а’ши / ти / кал’і’цуні // ту’б’і д’і’ючина г’рейцара в’суне*, дівчина повинна була платити юнакові за її звеличення. Однак, насправді хлопець кидав дівчині гроші, намагаючись у такий спосіб „підкупити” її, можливо, показати свою заможність. В основі ритуалу – танцювальні рухи. Семіотичною одиницею виступає самітична система, система танцю, яка і є носієм певної інформації – показує прихильне ставлення до дівчини. У вербальному відтворенні засобів соматичної комунікації, у ДТ, беруть участь лексеми, що відтворюють танцювальні рухи: *во’ни сп’л’асу’ють / троп / троп / троп / троп; а во’ни т’ропай’ють / с троп’а’ком в’ід г’і’ючини і на’зад / до г’і’ючини і на’зат / так / е зо д’вана’ц’ік’ рас так; о’ден дан’цуйе; д’ругий пода’н’цуйе*. Танцювальний рух, названий дієсловом *сп’л’асувати*, пояснює звуконаслідувальне слово *троп*, від якого твориться словотвірний ланцюг *троп– т’ропати – тро’пак*. Пор.:

А вже йак д’і’ючина ма’єе х’лопца та’кого / шо стр’і’чайіси з ним / зди’байіси з ним // то // в’ін би’ре до ‘себи од’ного то’вариша і і’дут до ‘хати // п’рос’аси до ‘хати // і би’рут музи’кант’і’ю // а к’і і’дут биз музи’кант’і’ю кол’і’ду’вати // а ц’і лі’шайу’ц’и / бо ма’ють г’і’юку пл’а’сати // д’і’ючина с’і’да’єе на ‘ла’юку / би’ре та’р’і’л’чик / насипа’єе // за Ри’мун’і’їі ‘були са’м’і зе’л’і’зн’і / з’найіш / г’рош’і / насипа’єе ў та’р’і’л’ / і так по’дзур’ку’єе // ‘музика г’ра’єе / і во’ни сп’л’асу’ють // троп / троп / троп / троп / а к’і // а т’і ш’е музи’канти сп’і’вай’ють шо // ой пл’а’ши / пл’а’ши / ти / кал’і’цуні // ту’б’і д’і’ючина г’рейцара в’суне // а во’ни т’ропай’ють / с троп’а’ком в’ід г’і’ючини і на’зад / до г’і’ючини і на’зат / так / е зо д’вана’ц’ік’ рас так // по’том йак пов’ік’і’да’ють ўс’і // бо йа ма’ю лиш т’рошки ту’то / г’рошій / а во’ни все п’іткі’да’ють все ми’н’і / п’іткі’да’ють все ми’н’і / а вже йак ни ма’ють н’і’чо // то’ди музи’канти

г’ра’ют к’ругло’ї / о’ден дан’цуйе / той с’і’да’єе / би’ре д’і’ючину / д’ругий пода’н’цуйе // то’ди за ск’і’ю і / при’йма’ю’ц’и // пов’і’ч’ер’али / то’ди і’дут наздога’н’ати кол’і’дник’і’ю // і так / та’ко си’лом / а йак ни ма’єе д’і’ючина х’лопца / тай н’і’х’то ни ин’тер’і’суйіси ‘шоби п’і’ти до ‘хати / а то ‘гонор бу’ю // (с. Митків Заставнівського р-ну).

Організатором танців, колядування був *кал’фа*. Простежуємо зв’язок буковинського культурного терміна *кал’фа* зі словом румунської мови, де воно мало значення „помічник майстра”. Слова в українській та румунській мові мають різні значення, однак семантичний зв’язок між ними існує. Пор.: *caľfă*, с.ж., *подмастерье*⁹.

Тот’ім при’ход’а / кол’адник’и / ма’лі / в’с’ак’і / д’і’ти ма’лен’к’і / а ‘пот’ім ўже ви’ч’ер’а к’ін’чайіси / при’ход’а ви’лик’і // х’лопці в кол’а’ду до д’і’ючат // кал’ф’и // ну і там вже д’і’ючата в’і’нос’а / г’рош’і май к’рун’н’і // ну і соб’і’ра’єе т’і г’рош’і / ‘танці’ роб’іа // ‘пот’ім с’ход’аси / ну вже там в’ідм’і’чай’ють / ден’ на той ‘танец’ // тан’цуй’ють два дн’і на кол’а’ду // (с. Бобівці Сторожинецького р-ну); Х’лопці зби’ра’ю’ц’и на ‘хак’і / і роспри’і’л’ей’ють хто й’кими ‘буди хо’д’ити вулиц’ами // маланку’вати // ‘сері’д них ‘єе о’ден с’таріший // ‘кал’фа // ік’ий ў’є’ім ки’ру’єе // (с.Веренчанка Заставнівського р-ну).

Найголовнішою різдвяною забавою світсько-релігійного характеру було колядування, оскільки відповідало духу (призначенню) Різдва – вшануванню народження Сина Божого. Слово *кол’атка* та похідні від нього у буковинських говірках вирізняє частотність вживання; вони функціонують з тими ж значеннями, що і в літературній мові. Проте у буковинських говірках слово *кол’атка* набуває нових значень і посилює свій словотвірний потенціал. Напр.:

Тай кол’ідник’и ни йшли // ў нас кол’ідник’и ни йшли на Св’а’тій ‘веч’ір // ішли аж / на Р’із’д’во // на Р’із’д’во д’і’ти дн’ом / кол’і’ду’вали / а к’і з’росл’і х’лопці і по д’і’ючатах хо’дили ў’веч’ір / кол’і’ду’вали // (с. Митків Заставнівського р-ну).

У говірках слово *кол’а’да* те саме, що колядувати. Однак воно може використовуватися зі значенням „часовий проміжок, коли колядують”: *при’ход’а в кол’а’ду*, про що свідчить синтагматичний зв’язок: дієслово + в З.в., за зразком *приходять в обід, у день народження, у свято* тощо. Пор.:

При’ход’а ви’лик’і // х’лопці в кол’а’ду до д’і’ючат // (с. Бобівці Сторожинецького р-ну).

У деяких говірках функціонує слово *кол’а’га* (відзначаємо зміну фонетичного вияву слова) зі значенням „група людей (переодягнених), які ходили колядувати, те саме, що колядники”. Слово *кол’а’га* входить до культурного терміна *робити кол’а’ти* – у колядуванні беруть участь групи переодягнених носіїв говірок:

У’веч’ір / парун’ки зби’ра’ю’ц’и // ‘роб’іа кол’а’ти / тириби’ра’ю’ц’и за ‘д’і’да / ‘бабу // ци’ганку / шо хто ‘хоче // тай ‘ход’а по д’і’юках // кол’а’ту та’ку ‘роб’іа // тай ‘ход’а по д’і’юках // (с. Кам’янка Глибочького р-ну). Слово *кол’атки* може позначати процес колядування, те саме, що колядувати:

С’ат’ку’ють Р’із’д’во ‘першої’ д’нини / кол’атки /

⁶ Galip T. Z moyih spogadiv. [From my memories]. *Bukovyns'kyi jurnal* [Bukovinian journal], 1994, №1-2, P. 171.

⁷ Fasmer M. Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka: v 4 t. [Etymological dictionary of the Russian language: in 4 vol.], M., Progress, Vol. 3, P. 291.

⁸ Etymologichnyi slovnyk ukraïns'koyi movy [Etymological Dictionary of Ukrainian Language], K., Nauk. dumka, 1982, 2012, Vol. III, P. 82.

⁹ Rumuns'ko-rosiys'kyi slovnyk [Romanian-Russian Dictionary], Bacău, 2008, P.54

// *третой д'нини ўже / Шти'фанийа / це вже кол'а'ди ни'ма третий ден' на Р'із'во // бо вже / бо то лиш два дни кол'а'да йде // вод'ной д'нини і д'ругой д'нини / а там ўже Штифа'на // а в'і'так 'дал'ше зноў три дни / 'межи тим 'також // а в'і'так зноў при'ходе С'а'тий 'вечир // о'п'ат' С'а'тий 'вечир// зноў так го'туйім / йак на 'перший С'а'тий 'вечир / і в'і'ч'ер'айем так // (с. Рідківці Новоселицького р-ну).*

Загалом діалектоносії вільніше поводяться з мовними одиницями, а саме: надають їм нових, зазвичай метонімічних, значень, утворюють на їх основі культурні (локальні) терміни.

У деяких населених пунктах Буковини колядування відбувалося у формі театралізованого дійства. У нашому матеріалі є розповідь про інсценізацію колядки, тобто це третій вияв відомої колядки: перший вияв – безпосереднє виконання колядки (колядують); другий вияв – інсценізація колядки, третій вияв – розповідь про інсценізацію. ДТ становить переказ про інсценізацію колядки „Бог предвічний”, відомої біблійної колядки, яка є церковною духовною піснею, а увійшла в народний побут з репертуару християнських общин. Театралізоване дійство у с. Кам'янка Глибоцького р-ну має назву *ро'бити І'роде*: *Робіе // по 'нашому 'кажут І'роде*. До складу культурного терміна, який становить нерозкладне словосполучення, входить дієслово *ро'бити*, функціонування якого у буковинських говірках характеризує високий ступінь частотності, та *І'род* – власна назва царя Іудейського. Зазвичай культурний термін, який у ДТ уводиться конструкція покликання, має статус місцевого, або локального культурного поняття.

У ДТ переплітаються три лінії: а) розповідь про сценку (виділено жирним курсивом); б) ремарки; переказ сценічних дій і зауваження автора, тобто того, що відноситься до пояснення театральних дій (виділено курсивом) і в) відтворення реплік дійових осіб сценки, які передають пряма мова та переповідні конструкції. Розповідь діалектоносія (лінія а) починає інтродукція теми розповіді; у середині ДТ міститься аксіологічна оцінка дійства, а у кінці (як підсумок) мовець пропонує деякі пояснення цієї ситуації та її логічного продовження. Ремарки (лінія б) відповідають жанру сценарію: короткі речення, односкладні та двоскладні, зазвичай правильно побудовані. Зміст реплік персонажів (лінія в) відтворює зміст колядки, проте мовленню героїв притаманні усі ознаки спонтанності – повтори, синтаксичне невпорядкування, подрібненість на фрагменти (синтагми); воно оформлено у відповідності до фонетико-граматичних закономірностей говірки (із збереженням архаїчних морфологічних рис, наприклад, складена форма майбутнього часу з допоміжним дієсловом *й'мати*, яка нечасто трапляється у діалектному мовленні: *йак 'мете йти на'зад, ц'і ме 'мати хист ц'і І'род*. У переказі колядки використано міфони́ми, на позначення нечистої сили вжито низку синонімів: *поган', бисти'на, безбожний І'род*, які мають прозору етимологію; пор.:

'Робіе // по 'нашому 'кажут І'роде // то о'ден І'род і три цар'і // то// та'ка с'ценка// ўни су'б'ї гу'вор'а // то прий'майут до 'хати йїх // кла'дут три/ ш'тири ст'іл'ци // і І'род насир'оин'ї т'ї три / ш'тири май по'зад'ї // і вни ни'тайут / І'род ни'тайе / ку'да ўни йдуть // вни 'кажут // ми йдем ў В'іфл'і'йем / поже'лайем спо'койем і по'вернем'а // а І'род йїх н'росе / що йак 'мете йти на'зад // ви поверн'їт // шоб і йа п'ішоў покло'нитиси йак 'Богови св'ітому // а'ле йїм си пока'заў вно'чи 'ангел' / і ска'заў 'инший пуг' / шоби

вни повер'нули// 'шоби ни повер'тали до І'рода / бо І'род 'хоче в'бити / І'суса Хрис'та // і це вс'о с'ценка та'ка // 'дужи 'файна // і 'музику / і ан'гел'а // І'род ни'тайіси / при'кликали ан'гел'а // 'ангел' йо'му 'кажи // кот'рий // в'ін ни'тайе // ц'ї ме 'мати хист ц'ї І'род / ц'ї І'сус Хрис'тос ц'ї 'маєе ворог'іў // а той ска'заў / шо 'маєе ворог'іў // хто?// 'перший ти // І'род 'в'ігнаў 'ангел'а // 'шоби ни ка'заў 'дал'ї // і то йїм пла'тили за то / д'їўки // та і ни лиш д'їўки // хто хо'т'їў зап'рос'уваў йїх до 'хати тай во'ни / цу с'ценка / з'рали // а ўже п'утому // хо'дили кол'а'ги // ни ста'вало 'ночи / ш'е й он'ом хо'дили // кол'їду'вали// ў'с'екой кол'їду'вали // (с. Кам'янка Глибоцького р-ну).

Далі діалектоносії відтворює колядку, зберігаючи фонетико-граматичні особливості говірки:

Бох прид'в'чний наро'диўс'а // з'їў'шоў днес' із ни'бес 'шоби спас л'уд св'їй ўвес / і ўт'їшиўс'а // ў В'іфл'і'йем'ї наро'диўс'а // мис'ї'їа / Хрис'тос наш і пан наш дл'а вс'їх нас // нам наро'диўс'а // там три 'цар'і і'дут з да'ром до В'іфл'і'йем м'їс'та / де При'чиста 'Д'їва 'сина наро'дила // ви три 'цар'і / ку'да йде'те // ми і'дем ў В'іфл'і'йем / жєла'їім споко'їім / і по'вернимс'а // ўвис'тиўси 'ангел' 'божїй / самп'рет насто'р'ам / а по'тим зв'їзда'р'ам і земс'к'їм ца'р'ам // 'иншим 'пуг'ом по'вер'нули // пога'ну / бисти'ну / безбож'ного І'роду 'зоўс'їм мину'ли // (с. Кам'янка Глибоцького р-ну).

Святкування Різдва передбачає особливі вітання. На Буковині віншування має усталену форму, становить обрядове кліше: традиційні побажання щастя-здоров'я, довгих років життя набувають діалектного фонетичного вияву. До складу традиційного віншування входить церковнослов'янський фразеологізм *м'нога л'їт*. Фразеологізм „обігрується”: *м'нога л'їт / до ста л'їт // 'пока пан 'Бох призна'чиў вам в'їк*. Дві загальнолюдські цінності – щастя, здоров'я – у народній свідомості існують в єдності, на мовному рівні творять складне слово *'ш'їс'т'а здо'ровл'а*. Усталеною віншувальною конструкцією діалектного характеру є *йїк ў 'ш'їс'т'ї здо'ров'ї доч'ї'кали / так ў 'ш'їс'т'ї / здо'ровл'ї в'їпро'вадили*:

То о'ден чолов'їк в'їнуш'ваў гос'подар'їў 'дому // ка'заў та'к'ї сло'ва // в'їн'шуйу вас 'ш'їс'т'їм здо'роўїм / с 'цими св'їтами Р'їзд'в'еними // йїк ў 'ш'їс'т'ї здо'ров'ї доч'ї'кали / так ў 'ш'їс'т'ї / здо'ров'ї в'їпро'вадили // к'рашчих / висил'їших // м'нога л'їт д'їже'дати // м'нога л'їт / до ста л'їт // 'пока пан 'Бох призна'чиў вам в'їк // гос'подар' 'д'єкуваў за в'їнуш'ван'а і пригош'чаў л'їудий // (с. Лашківка Кіцманського р-ну).

Незважаючи на те, що у віншуванні міститься вказівка на довгі роки життя, обов'язковим його компонентом є зворот *доч'ї'кати 'нар'їк*, який не заперечує побажання довгих років життя, а лише підсвідомо вказує на циклічний зворотний характер часу, тобто прожити цикл – рік, повернутися до тієї ж точки відліку:

Ўс'ї гу'л'али / см'ї'їелиси / в'їтали о'ден 'одного с св'їтами і ба'жали доч'ї'кати 'нар'їк // (с. Лашківка Кіцманського р-ну).

У діалектному дискурсі віншування як обрядове кліше реалізує категорію інтертекстуальності. Обрядове кліше може існувати у варіативній формі. Так, наступний ДТ пропонує варіант попереднього віншування, яке передовсім відрізняє більший обсяг. У ДТ міститься вказівка на

¹⁰ Lanovyk M. *Ukrains'ka narodna slovesnist'* [Ukrainian folk literature], L'viv: Litopys, 2000, P. 129

адресанта-відправника обрядового кліше *так їа вам / їак 'ваша ку'ма / су'с'їда / п'рийатил'ка сир'деино жи'лайу*, тобто віншування може бути вкладене в уста будь-якого діалектоносія. Обрядове кліше починає усталена конструкція – привітання, яке виконує фатичну функцію: *'добрий 'веч'їр вам* – формула привітання, ускладнена займенником *вам*, який відносить конструкцію до визначених осіб. Дієслово *віншувати* у буковинських говірках реалізує дві семантики: „звертатись до когось з певної нагоди” *в'їн'чуйїмо св'а'тим Рождист'вом / Г'сусом Хрис'том* і сему „бажати комусь добра” *в'їн'чуйїмо вас ш'частим / з'дороўїам*. В усталеній синтаксичній конструкції звучить традиційне побажання вічних людських цінностей – щастя, здоров'я: *їа'к'їсти ў ш'час'т'у / здо'роўїу доч'їкали / а'бисти ў ш'час'т'у / здо'роўїу в'їтпро'вадили*. Клішована конструкція, мета якої акцентувати увагу на ідеї стабільності, на факторі теперішнього часу, факторі точки відліку *доч'їкали – в'їтпро'вадили*. Специфіка синтаксичної конструкції у тому, що обидві її частини містять підрядний сполучник, при відсутності головної частини. Місцевого колориту надають діалектні сполучники *їа'к'їсти* (сполучник умови), *а'бисти* (сполучник мети) – це архаїчні граматичні явища, які трапляються лише у фольклорних текстах. Ідея довголіття проходить трьома лініями: *в'їт сто л'їт до ста л'їт; 'пок'їу пан Бог назна'чуї в'їк; а'бисти доч'їкали в'їт: 'тепир за р'їк*. У фінальній частині обрядового кліше підкреслений його релігійний характер: *а'би вам с'о'год'н'їшн'ї п'їс'н'ї і за'бави 'були па'хушчими їак с ка'дила дим / а'би шч'а м'ногаїа л'їт про'жили і на 'в'їнец їо'го 'царства заслу'жили / 'бисти си з'їс'тали 'житил'ами ни'бесного 'райу*. Побажання рясніє лексикою, словосполученнями, які характерні для релігійної сфери використання. Про відтворення готової вербалізованої семіотичної одиниці (опрацьований варіант ДТ) свідчать засоби художньої виразності – порівняння, синтаксичний паралелізм, градація, які створюють стилістичну конвергенцію:

А'би пов'їнчу'вати с св'а'тами // при'ход'а і 'кажут // 'добрий 'вечір вам/ з Рождист'вом хрис'товим / він'чуйїмо вас с ш'частим / з'дороўїам / св'а'тим Рождист'вом / Г'сусом Хрис'том // їа'к'їсти ў ш'час'т'у / здо'роўїу доч'їкали / а'бисти ў ш'час'т'у / здо'роўїу в'їтпро'вадили / в'їт сто л'їт до ста л'їт / 'пок'їу пан Бог назна'чуї в'їк / а'бисти доч'їкали в'їт 'тепир за р'їк / а'би вам с'о'год'н'їшн'ї п'їс'н'ї і за'бави 'були па'хушчими їак с ка'дила дим / а'би шч'а м'ногаїа л'їт про'жили і на 'в'їнец їо'го 'царства заслу'жили / 'бисти си з'їс'тали 'житил'ами ни'бесного 'райу / так їа вам/ їак 'ваша ку'ма / су'с'їда / п'рийатил'ка сир'деино жи'лайу // і шо тих за ск'їу / приї'майут/ ўже ско'ромними ст'равами // і цей 'газда зби'райїси з 'ними / і 'дал'ї і'дут // так про'вод'а со'б'ї // до пирид:'нини 'ход'а // (с. Митків Заставнівського р-ну).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У діалектному дискурсі про Різдво відтворено розваги світського характеру (танці) та релігійно-світського (колядування). До загальної панорами календарної обрядовості (обрядового дискурсу) кожен ДТ привносить якусь неповторну рису, промовляючи „голосом” окремої говірки, назагал створюючи

„багатоголосся” буковинських говірок. Етнокультурну специфіку ДТ увиразнюють культурні терміни, серед яких чимало локальних культурних понять – нерозкладних словосполучень. Категорію інтертекстуальності реалізують мовленнєві кліше-віншування.

Rusnak N., Rusnak Y. The purpose of the article is to explore the ethnocultural and linguistic specifics of dialectal discourse about Christmas entertainments in Bukovinian dialects, to describe the relics of the archaic (mythological) thinking of the nationality. *Descriptive, structural and comparative-typological research methods* as main are used in the article, as well as the *method of modeling*. With the help of a descriptive method the observation over the actual material was generalized, the structural method enabled to invent and systematize language phenomena, comparative-typological – to emphasize the specifics of language phenomena. Method of modeling is involved for the analysis of the dialectal text structure. **Scientific novelty.** For the first time in Ukrainian linguistics a systematic analysis of the dialectal discourse about Christmas entertainments on the material of the Bukovinian dialects was done, the linguistic form of the ethnocultural specificity of dialectal text was found out.

Conclusions. In the dialectal discourse about Christmas secular nature (dance) and religious-secular (Christmas ritual singing) entertainments were presented. The analysis of dialectal text has testified existence of a large group of cultural terms, among them there are many local cultural concepts, they are special phrases or idioms which can't be divided. The category of intertextuality is found in the speech cliché-gratulation.

Key words: dialect, dialectal text, discourse, cultural term, intertextuality, phonetic dialecticism, speech cliché.

Руснак Наталія – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: когнітивна лінгвістика, діалектологія, етнолінгвістика, прагматична текстологія. Автор понад 100 наукових праць, у тому числі 2 монографії.

Rusnak Natalia – doctor of philological sciences, Professor of the department of Modern Ukrainian Literature Language of Chernivtsi National University named after Uriy Fedcovich. Science interests: cognitive linguistics, dialectology, ethnolinguistics, pragmatic textology. Author of over 100 scientific papers, including 2 monographs.

Руснак Юлія – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Після захисту кандидатської дисертації „Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті” за спеціальністю 10.02.01. – українська мова автор продовжує дослідження у галузі діалектології, етнолінгвістики, викладання української мови як іноземної. У доробку науковця є 25 публікації.

Rusnak Yulia – candidate of philological sciences, senior teacher of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University». After defending her dissertation „The vocabulary of family rituals in Bucovina dialect” in the specialty 10.02.01. - Ukrainian language keeps on researching in the field of dialectology, ethnolinguistics, teaching Ukrainian as a foreign language. In the works of the scientist are 25 publications.

Received: 24.10.2017

Advance Access Published: November, 2017

© N. Rusnak, Yu. Rusnak, 2017